

Sanal Bağlamda Yerel-Kentli Klişeleri: “Bir Başkadır” Dizisi Örneği

ÖZET

Teknolojik değişmelere paralel olarak kültür yeni ifade imkânları bulmuştur. Bu doğrultuda internetin kullanımının artması ile ortaya çıkan sanal kültür ortamı kendinden önceki sözlü ve yazılı kültürden beslenip kendine özgü bir yapı meydana getirmiştir. Bu ortam içerisinde sinema başta olmak üzere diğer medya öğeleri çevrimiçi internet sitelerinde yer almaktadır. Netflix bu internet sitelerinden biridir. Dünyada ve Türkiye’de gün geçtikçe kullanıcı sayısını artıran Netflix’in tercih edilmesinde birçok faktör etkilidir. Bunlardan bazıları yerli ve yabancı pek çok dizi, film ve belgesele sahip olması, içeriklerinin sürelerinin televizyon yapımlarına göre kısa olması, reklam içermemesidir. Bu site içerisinde yayınlanan birçok içerikte kendinden önceki kültür ortamında klişe haline gelen öğelerin var olduğunu görülmektedir. Bunlardan bazıları Türk sinemasında yerel ve kentli kimliklerinin sunumu ile ilgilidir. Küreselleşen dünyada teknolojinin gelişmesiyle birlikte iletişim ve ulaşım kolaylaşmış birçok endüstri kolunun başarılı işleyişi ile neredeyse toplumlar arasındaki belirgin farklar ortadan kalmıştır. Fakat sinemada yerel ve kentli kimliklerin gösteriminde geçmişten günümüze büyük değişiklikler olmamıştır. Bu bağlamda sanal ortamda toplamda sekiz bölüm olarak yayınlanan Bir Başkadır dizisinde klişe haline gelmiş olan yerel ve kentli kimlikleri kadın ve erkek karakterler üzerinden incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Sanal Bağlam, Klişe, Yerel, Kentli, Netflix.*

Local-Urban Cliches in the Virtual Context: The Example of the Series “Bir Başkadır”

ABSTARCT

In parallel with the technological changes, culture has found new possibilities of expression. In this direction, the virtual culture environment that emerged with the increase in the use of the internet has created a unique structure by feeding on the oral and written culture before it. In this environment, other media items, especially cinema, are available on online websites. Netflix is one of these websites. The number of users increases day by day in the world and Turkey is the most effective factor in the choice of Netflix. Some of these are that it has many domestic and foreign TV series, films and documentaries, the duration of the content is shorter than the television productions, and it does not contain advertisements. It is seen that there are elements that became cliché in the cultural environment before it in many content published on this site. Some of these are related to the presentation of local and urban identities in Turkish cinema. With the development of technology in the globalizing world, communication and transportation have been facilitated, and the significant differences between societies have almost disappeared with the successful operation of many industries. However, there have not been great changes from the past to the present in the display of local and urban identities in cinema. In this context, local and urban identities, which have become a cliché in the series Bir Başkadır, which is published in a total of eight episodes in the virtual environment, will be examined through male and female characters.

Keywords: *Virtual Context, cliché local, urban, Netflix*

GİRİŞ

Yedinci sanat olarak kabul edilen sinemanın, bilgisayar teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak yapısı ve gösterim yerleri değişiklik göstermiştir. Kültürel öğeleri kullanıp aynı zamanda ürettikleri ile toplum üzerinde etkili olan sinemanın yeni gösterim yerlerinden biri de sanal ortamdır. Geniş bir kullanıcı kitlesine sahip olan sanal ortam kendinden önceki sözlü ve yazılı kültür ortamı ile beslenip teknolojik gelişmelere paralel olarak ortaya çıkmıştır. Bu kültür ortamında sunulan sinema gibi birçok türün içerikleri önceki kültürel yapıdan etkilenerek şekillenmiştir. Yerel ve kentli klişeleri bu içeriklerden bazılarıdır. Belli bir yere ait, belli bir bölgeye has, yöresel, mahalli olarak tanımlanan yerel ve şehirde oturan, şehre yerleşmiş olan kimse anlamına gelen kentli, sıklıkla Türk sinemasının klişeleri olarak kullanılan öğelerdendir. Çalışmamızda sanal ortamda Netflix sitesinde yayınlanan Bir Başkadır dizisi üzerinden yerel ve kentli klişeleri incelenecektir.

SANAL BAĞLAM VE NETFLIX

Medyanın temsilcileri olan sinema, televizyon ve internet insan hayatının değişip dönüşmesinde etkili olmuştur. Sınırsız bir alan sunan internet, kültürün bütün geleneklerini sanallaştıran ve kendi başına bir kültür oluşturan dinamiktir. Kendinden önceki iletişim araçlarını (gazete, radyo, telefon, faks, televizyon) da içinde barındıran internet, yaşamdaki zaman ve mekân sınırlarının yok edildiği, geçmiş, bugün ve geleceğin birleştirildiği sanal bir dünya yaratmıştır (Özdemir 2015:388). Kendine özgü bir kültür ortamı oluşturan sanal bağlamın son zamanlardaki en önemli etkinlik alanlarından birisi de Netflix adlı internet sitesidir. Yerli ve yabancı pek çok dizi-film ve belgeselin izlenebildiği bir yapı olan Netflix, 29 Ağustos 1997’de, Scotts Valley, Kaliforniya’da, Marc Randolph ve Reed Hastings tarafından kurulmuştur. İzleyiciler bireysel ya da çoklu şekilde üyeliği satın alıp, kullanıcı adı ve şifre ile giriş yapmaktadırlar. Bir abonelikten beş kişi faydalanabilmektedir. En çok tercih edilen çevrimiçi platformlardan biri olan Netflix’in 2020 verilerine göre dünyada 173 milyondan Türkiye’de ise 1 milyondan fazla aboneliği olduğu tespit edilmiştir. Sitenin bu kadar çok tercih edilmesinde birçok faktör etkilidir. Yerli ve yabancı film, dizi ve belgesel içeriklerinin zengin olması, süresinin televizyon dizilerine göre kısa olması, reklam içermemesi, istendiği zaman istendiği yerde izlenmesi bu faktörlerden birkaçıdır.

Netflix içerikleri dünyada ve Türkiye’de başlangıçta sınırsız bir özgürlüğe sahipti. Televizyonda var olan denetim sisteminin (RTÜK’e) sansür uygulamaları burada mevcut değildir. Netflix’in cinsel içerik, küfür gibi kısıtlamaları yoktur. Kullanıcı sayısının artması ile yaygınlaşan Netflix için birçok ülke yasal düzenlemeler getirmiştir. Hükümetlerin talebi ile Netflix içerikleri incelenip ve gerekli görüldüğü noktada sistemden kaldırılmaktadır.

Bu anlamda ilk kaldırılan içerik 2015 yılında Yeni Zelanda tarafından The Bridge isimli belgesel filmidir. İntihar vakalarının artışından sorumlu tutularak kaldırılmıştır. 2017 yılında Vietnam Full Metal Jacket filminde ulusal bağımsızlık kahramanları olan Ho Şi Minh’in canlandırılmasına duyulan tepki nedeniyle kaldırmıştır. Aynı yıl Almanya’da Night of the Living Dead, 2018’de ise Singapur’un talebiyle Cooking on High, The Legend of 420 ve Disjointed filmlerinin yayın hayatına son verilmiştir. 2019 yılında Suudi Arabistan tarafından Patriot Act with Hasan Minhaj dizisinin Suudi Arabistan bölümü şikâyet edilmiştir. Şikâyetler her zaman yayınların kaldırılmasında etkili olmaz. Yakın zamanda Brezilya The First Temptation of Christ isimli filmi kaldırılmasını talep etti. Fakat Anayasa Mahkemesine başvuran Netflix davayı kazanı ve içerik yayınlanmaya devam ediyor. Türkiye’de ise Minnoşlar çizgi filmi tepki çeken yayınlardan biridir. Olumsuz içeriklerin olduğu ile ilgili şikâyetlerin artması neticesinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, çevrimiçi siteler için denetim kararı getirdi. 2019 yılında Resmi Gazete’de yayınlanan 30848 sayılı “Radyo, Televizyon ve İsteğe Bağlı Yayınların İnternet Ortamından Sunumu Hakkında Yönetmelik” ile Netflix gibi internet üzerinden yayın yapmak isteyen platformların RTÜK’TEN yayın izni alması gerekmektedir.

Dünyanın pek çok ülkesinde üretilen içerikleri seyirciye sunan Netflix, yerel uyum kapsamında içeriklerini her ne kadar düzenlese de yeni içeriklerini gittikçe artan sayıda aboneliğine sunmaya devam etmektedir.

KLİŞELER VE “BİR BAŞKADIR”

Klişe sözcüğü ‘(a) baskıda kullanılmak amacıyla, üzerine kabartma resim, şekil, yazı çıkarılmış metal levha; (b) basmakalıp (söz, görüş vb.) olarak tanımlanmaktadır. Zijderveld’e (2010) göre klişe, (sözcüklerde, düşüncelerde, duygularda, jestlerde ve eylemlerde dışa vuran) insani ifadenin geleneksel bir biçimidir. Klişe, toplumsal yaşamda sürekli olarak kullanılmasından ötürü kendi orijinal, çoğunlukla da yaratıcı anlam gücünü kaybetmektedir. Her ne kadar bu nedenle insani iletişim ve sosyal becerilere anlam verme gücüne

sahip değilse de toplumsal olarak işlev görmektedir. Çünkü klişe, anlam üzerinden her türlü düşünmeyi engellerken davranışı da teşvik etmektedir. Kısaca özetlemek gerekirse klişenin sosyolojik özü, orijinal anlamların yerini toplumsal işlevlere bırakması vakiasından ibarettir. Anlamdan işleve doğru gelişen bu kayma, tekrarcı kullanımdan kaynaklanmakta ve düşünmeden uzaklaşmayı kuvvetlendirmektedir (2010: 28).

Günümüzde kültürün her şeye benzerlik bulaştırttığını dile getiren T. Adorno, filmler, radyo ve dergiler aracılığıyla bir sistem meydana getirildiğini söylemektedir. Tüketicilere sınıflandırabileceği hiçbir şey bırakılmaz, çünkü her şey bizzat üretimin şematizmi tarafından önceden sınıflandırılmıştır. Kitleler için olan, düşlerden yoksun bu sanal, eleştirel idealizmin gözünde fazla ileri giden o düşsel idealizmi gerçekleştirmektedir. Her şey bilinçten kaynaklanır; Malebranche ve Berkeley’de tanrının bilincinden, kitle sanatındaysa dünyevi yapımcıların bilincinden. Hit şarkılardan, yıldızlardan, pembe dizilerden çıkan tipler yalnızca bir devri daimin katı sabitleri olmakla kalmaz, bu oyunun özgül içeriği, yani görünüşte değişenin kendisi bile bu sabitlerden çıkarılır. Ayrıntılar birbirlerinin yerine geçebilen öğelere dönüşür. Akılda kalıcılığı bir hit şarkıda kanıtlanmış birbirini takip eden kısa ses aralıkları, erkek kahramanın geçici olarak düştüğü gülünç durumların üstesinden “good sport” [şaka kaldırabilen kimse] olarak gelmesi, jönün sevdiği kadına güçlü elleriyle attığı hayırlı dayaklar, yaşamın şımarttığı mirasyedi kadına erkeğin gösterdiği o kaba ve soğuk davranışlar; bunların hepsi gelişigüzel olarak isler orada ister burada kullanılabilen hazır klişelerdir ve her zaman şemada kendilerine düşen amaçla tanımlanmışlardır. Varlık nedenleri, öngörülen şemayı tamamlayarak onaylamaktır. Her filmin başından nasıl biteceği, kimin ödüllendirilip kimin cezalandırılacağı ya da unutulacağı anlaşılır; bundan başka, hafif müzikle, kulağı alıştırmış dinleyici, şarkının daha ilk ölçülerini duyar duymaz devamını kolayca kestirir, tahmini doğru çıktığında da sevinir. “Short story”lerin [kısa öykü] ortalama sözcük sayısı kesindir. Komiklikler, efekt ve espriler bile, içinde yer aldıkları sahnenin taslağı kadar önceden hesaplanmıştır (Adorno 2011: 36) Bu bağlamda “klişeler” medya sektörünün işleyişinde önemli yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

20. yüzyılın ilk yarısında masallardaki gibi görevlerini doğru yapan iyi insanların mutlaka sonunda mükâfatlandırılacakları ve takdir edileceklerine dair öğretici ve söylemleri aksettiren edebiyat, tiyatro ve sinema eserleri 21. yüzyıla taşınmamıştır. Sanat eserleri dâhil olmak üzere medya dediğimiz artık her an bizimle birlikte olan bombardıman gerilim üzerine kurgulanmaktadır. Bilinçaltımıza yenedünya zincirleri, olmazsa olmaz gibi medya aracılığıyla yüklenmektedir (Günay 2017:29). Bu durumu sanal/dijital çağda yerel ve kentli klişelerinde görmemiz mümkündür. Küreselleşme ile sınırları ortadan kalkmış, yurt içi ve yurt dışı olmak üzere birçok yere ulaşım imkânı sağlanmış, gıda ve giyim sektörlerinin başarılı işleyişi ile giyim kuşam ve yemek farklılığı neredeyse ortadan kalkmış olmasına rağmen yerel dediğimiz zaman yaşadığı yer, giydiği kıyafet, dünyayı algılaması ile kentliden farklı olarak gösterilmektedir. Mesela ayakkabı üzerinden bu durumu örneklendirirsek şunları söyleriz: Zengin eve ayakkabısı ile girerken yerelde bu durum tam tersidir. Bir Başkadır dizisinde Meryem de çok zengin evlere temizliğe giderken kendi terliklerini götürür ve kullanır. Fakat evde ne Sinan Bey ne de eve gelen misafirlerinin böyle bir çabası olmaz. Meryem aynı şekilde kendi evine girerken de ayakkabıları çıkartıp girmektedir.

Yönetmen ve senaristi Berkun Oyan olan Bir Başkadır dizisi Netflix’in yeni Türk dizilerinden biri olarak 2020 yılında yayınlanmıştır. Dizi toplamda 8 bölümden oluşmaktadır. Dizinin düğüm kısmını oluşturan şey ise Meryem’in rahatsızlığıdır. Son zamanlarda sık sık bayılan Meryem, hastanedeki tahlillerinde bir şey çıkmayınca psikolog Peri’ye gider ve olay örgüsü buradan gelişir. Son bölümü olan sekizinci bölümde ise Meryem’in Sinan Bey’in evinde bayılması ile son bulur. Dizi Meryem ve onun etrafına bir şekilde dâhil olan insanların yaşadıklarını anlatmaktadır. Birbirinden farklı sosyo-ekonomik yapıdaki insanların hayatları, yaşadığı çıkmazlar nostaljik Yeşilçam müzikleri ile sunulmaktadır. Dizideki oyuncular ise şöyledir: Meryem (Öykü Karayel), Peri (Defne Kayalar), Yasin (Fatih Artman), Ruhiye (Funda Eryiğit), Sinan (Alican Yücesoy), Ali Sadi Hoca (Settar Tanrıöğen), Hayrunisa (Bige Önal), Gülbin (Tülin Özen), Gülan (Derya Karadaş), Rezan (Öner Erkan), Melisa (Nersin Cavadzade).

KENTLİ VE YEREL KLİŞELERİ BAĞLAMINDA BİR BAŞKADIR’DA “KADIN”

Birinci bölümde yerelin temsilcisi olarak Meryem karakteri kaşımıza çıkmaktadır. Meryem, sosyo-ekonomik seviyesine uygun olarak şehir merkezinden uzakta oturur, her gün evden işe gitmek için uzun mesafe yürüyüp sonra otobüse biner. Sinan Bey de dâhil olmak üzere üç eve gündelikçi olarak gider. Meryem, rahatsızlanır ve baygınlık geçirir. Onun daha önceki bayılmaları da ya düğünde ya da evlilik programı izlerken gerçekleşir. Yapılan tahlillerde bir şey bulunamayınca psikoloğa sevk edilir. Meryem, bastırıldığı duyguların bedenini ele geçirmesi oluşan rahatsızlığını birinci bölümde Peri Hanım “histerionik konversiyon” olarak teşhis eder.

Tesettürlü, pardösülü, zeki ve hazırcevap olan Meryem ile kentli kadının temsilcisi olarak Peri, odada karşı

karşıya gelirler. Karakterlerin sahip oldukları isimler ait oldu sosyo-kültürel yapı etrafında şekillenmiştir. Türk kültüründe yeni doğan çocuğa isim verme geleneklerinden biri olan din büyüklerinin ya da Kur'an-ı Kerim'den alınan bir ismin çocuğa verilmesi durumu burada görülmektedir. Meryem'e de bu geleneksel yapının etkisiyle İsa peygamberin annesinin ismini abisine ise Yasin ismi verilmiştir.

Abisi, yengesi ve iki yeğeni ile dededen kalma evlerinde birlikte yaşarlar. Evin çöpüne dokunmadan yani değişiklik yapmadan yaşayan Meryem, bu özellikleri ile gurur duyar. Yüzük takmayı çok ister fakat adet gereği bekâr kızların evlenmeden yüzük takması hoş karşılanmadığı için takamaz. Bu yüzden evlenmeyi ister. Gündelikçi olarak evine gittiği Sinan Bey'i içten içe sevmektedir. Tek başına yaşayan Sinan Bey, cinselliğini yaşamada herhangi bir kısıtlamayla karşılaşmadığı bu anlamda özgür olduğu görülür. Eve kız arkadaşlarını getirir. Meryem ait olduğu toplumsal cinsiyet kalıpları etrafında terapide bu durumu şöyle eleştirir: Ben okumadım ilkokuldan sonra. Hadi ben cahilim. Köy yerinden gelmişiz ayak uyduramıyoruz buralara sen okumuş insansın. (Sinan Beyin evinde kadın iç çamaşırı bulur.) Bu nasıl kadınlık, bu nasıl insanlık. Meryem'in diğer eleştirisi ise yengesinedir. Yengesinin sigara içmesine tepkilidir. Abim bile içmezken diyerek bu durumu dile getirir. Meryem, dizinin son bölümlerine doğru Hilmi karakterinin duygularının farkına varır. Ona karşılık vermeye başlar.

Dizideki yerelin temsilcisi olarak karşımıza çıkan bir diğer karakter ise Gülan'dır. Kız kardeşi diğer psikolog olan Gülbin'dir. Gülan ile Gülbin'in bir de engelli erkek kardeşleri vardır. Dizide iki kız kardeş arasındaki tartışmalar kardeşlerine olan muamele ve tedavi farklılığından kaynaklanmaktadır. Gülan tesettürlüdür. Ona göre belli bir yaşa gelen her kadının yapması gerektiği gibi o da evlidir. Kardeşine yardımcı olmak adına uyguladığı geleneksel tedavi yöntemleri arasında ise genellikle dua ile sağaltma, kardeşine okunmuş su, şeker vb. vermek gibi yöntemler yer almaktadır. Kardeşlerine uyguladığı tedavi yöntemleri de dâhil olmak üzere hayatı yaşayış tarzları birbirinden farklıdır. Bu durum Gülan ile Gilbin arasında zaman zaman şiddetle sonuçlanan gerginliklere sebep olmaktadır. Doğu kökenli bir ailenin çocukları olup yaşayış tarzı birbirinden farklı olan bu iki kız kardeş dizide anlaşamazlar. Bazen Gülbin uzlaşmak için ablasına anlayışlı davranmaya çalışsa da Gülan, kendi çizgisinde olmayan kardeşi ile uzlaşamaz. Bu durum kentli ve yerel arasındaki yüzyıllardan beri var olan çatışmanın, uzlaşamamanın aynı evde vücut bulmuş hali olarak sunulmuştur.

Kentli olarak, yani kent kültürünün temsilcisi olarak Peri karşımıza çıkmaktadır. Melisa'nın tabiriyle ismi gibi güzel bir kadındır. Peri, Meryem'in tam aksi olarak saçları açık, bakımlı, "modern" olarak adlandırılan bir hayatı yaşar, özellikle yurtdışına seyahat eder, Türk dizilerini asla izlemez, spor, yoga yapar, taksi kullanır. Bu hayatına rutin şekilde devam ederken Meryem ile karşılaşması, onunla terapilere başlaması Peri için birçok travmanın da sebebi olur. Meryem'in varlığı onun için huzursuzluk ve öfke kaynağıdır. Ne zaman başı kapalı biri gelse aynı tepkiyi ve öfkeyi içinde bulur. Ötekileştirdiğinin farkındadır fakat bu duygunun oluşmasının sebebi annesi ve babasıdır. Çocukluktan beri hep yurtdışına gitmiştir. Annesine göre başı kapalı bir kişi öcüdür. Robert'te Koleji'nde okuması da bu duygunun içine yerleşmesini etkilemiştir. Peri, onlar ve biz ayrımı yapar. Meryem ve Hoca'nın da içinde bulunduğu kesim güçlü ve çoğunluk, kendisi ise azınlık olan gruptadır. Hoca'dan rahatsız olur. Modernliğin temsilcisi olan Peri'ye göre Hoca, gencecik kızları kandıran insanlardan birisidir. Hacı hoca dua namaz kafayı yemişler. Apayrı dünyada yaşıyoruz. Dizinin son bölümlerine doğru başlangıçtan farklı bir karakter karşımıza çıkar. Peri artık kent hayatının şaşasını, modernliğini değil de yalnızlığı ve koşuşturmacasını verdiği bunalımları yansıtır. Kendi olamadan yaşamının zorluğunun farkındadır. Bulduğu ortam ona göre kendi olma fırsatı vermemektedir. Meryem ile her defasında terapiyi bitirmek ister fakat bir yandan da devam etmesini ister. Gülbin ile terapileri sonlandırması ve Melisa ile arkadaş olması onun hayatındaki değişimin başladığı noktalarıdır. Melisa'nın kendi olabilmesi, özellikle Meryem'e yaklaşımı konusunda tavsiyeler vermesi onda etkili olmuştur. Meryem'i benimsemeye, sevmeye başlamasıyla dizinin sonlarına doğru iç huzuru bulduğunu görürüz.

Gülbin ise Peri'nin hem arkadaşı hem de psikoloğudur. Peri'nin Meryem hakkındaki söylemlerini eleştirir ama kendisi de ablası ile anlaşmamaktadır. Onun da ablası tesettürlüdür. Sinan ile sevgilidir fakat ayrılırlar. İlişkilerinde hep kendisinin bir paylaşımında bulunduğunu, Sinan'ın cinsellikten başka bir şey düşünmediğini fark eder ve görüşmeyi sonlandırır.

Bir diğer karakter olan Melisa ise Peri ile yogada tanışır. Sinema ve dizi oyuncusu olan Melisa kendine güvenen, sosyal bir insandır. "Total'e" yani Anadolu'ya, gecekonduya hitap eden bir dizide oynadığını sıkılarak belirtir. Ona göre bu projelerinin sanatsal yönü yoktur. İnsanların doğduğu yerin hayatlarındaki kararlarına etkisi olduğunu dile getirir. İnsanlarla iletişim kurmak için önce onları olduğu gibi kabul etmesinin gerektiğinin farkındadır. Sinan ile sevgili olan diğer karakterden biridir. Bir sabah Sinan'ın evinde onun gömleğini giymiş olarak Meryem'e yakalanır. Meryem'in aksine onun rahat tavırları seyirciye sunulmaktadır. Melisa, içinde bulunduğu sinema sektörünü şöyle eleştirir: "Dizi bitsin diye bekliyorum reyting yerlerde. (...) Eskiden diziler iyi olunca tutuyordu, şimdi kötü olunca. Ben de buna bok gibi senaryo, kesin tutar biraz para biriktirim diye girdim. İyi de gidiyordu aslında. Baya düşmüş reytingler."

Dizide yukarıdaki kadınlardan farklı olarak kendi olmaya çalışan ve travmaları ile yüzleşen iki kadın daha vardır.

Ruhiye, Meryem'in yengesidir. Yukarıda da söylediğimiz gibi Meryem, onun sigara içmesini eleştirir. Abim

bile içmez der. İntihar girişiminde bulunur, bileklerini keser. Meryem'e ve Hoca'ya göre şükretmeyi bilmeyen bir kadındır. Namaz kılar fakat ters kibleye döner. Aslında tüm bunların sebebi evlenmeden önce uğradığı tecavüzdür. İyileşmeye başlaması ise tecavüzcüsü ile konuşup yüzleşmesinden sonra olur. Ona tecavüz eden adamı, Yasin köylerine giderek bulup köyün meydanında herkesin içinde suçunu itiraf ettirerek dövmüştür. Tecavüzcünün kolunda, yüzünde kalıcı hasar bırakmıştır. Ruhiye bu yüzleşmeyi gerçekleştirip eve döndüğünde artık önceki halinden eser kalmaz. Konuşkan, ilgili, sevecen bir anne ve eş olmuştur. Yasin'e olan minnettarlığını her defasında dile getirir.

Hayrunisa ise başlangıçta karşımıza Yasin'in güvenlik görevlisi olarak çalıştığı barda çıkar. Barın tuvaletinde kız arkadaşı ile sorun çıkartır ve Yasin de müdahale eder. Daha sonra Hayrunisa'yı köpek ısırır. Yasin kurtarır onunla ikinci karşılaşmasıdır. Hayrunisa'nın annesi ile babası köye giderken annesi kalp krizi geçirir. Annesinin vefatından da kendini sorumlu tutar. Zira annesi ertesi gün yola çıkmayı istemezken Hayrunisa ısrar eder. Annesinin vefatı Hayrunisa için bir dönüm noktası olur. Tesettürünü açar ve Konya'daki üniversite eğitimine gitmek için babasının yanından, evden ayrılır. Yasin ise Hayrunisa gitmeden onun başlangıçta barın tuvaletinden kovduğu kız olduğunu fark eder. Hayrunisa'nın kız arkadaşı Yasin'i bıçaklar ama yakalanmaz. Hayrunisa ile Konya'ya dönerler. Farklı cinsel eğilimleri olan Hayrunisa'nın son bölümde aslında evlatlık olduğunu öğreniriz.

Yayınlandığı dönemden itibaren ülkenin gündeminde uzun süre yer tutan Bir Başkadır dizisi için orijinal dizi, örnek olması gerektiği ve en önemlisi Türkiye gerçeklerinin vurgulandığı söylenmiştir ve yazılmıştır. Fakat dizi Yeşilçam'dan beri varlığını sürdüren kentli ve yerel kadın klişelerini kullanmaktadır. Buna göre Türkan Şoray, Hülya Koçyiğit, Filiz Akın gibi kadın oyuncuların canlandırdığı "el değmemiş, masum, iyi aile kızına" karşı Neriman Köksal, Suzan Avcı gibi oyuncular da vücut bulan "fettan, vamp ve kötü kadın" ikiliği yaratılmıştır. Cinselliğini özgürce yaşayan; hatta yeri geldiğinde bunu bir silah olarak kullanan, sevdiği erkeği iyi kıza kaptırmamak için türlü dolaplar ile entrikalar çeviren "kötü kadınlar" üst orta sınıfa mensuptu ve ekonomik bir zorluk içerisinde resmedilmiyordu. Sıklıkla annesini ya da tercihen babasını kaybetmiş, fakirlik ve yokluk içerisinde betimlenen "iyi kadınların" en belirgin özelliği ise bakire olmaları ve bu "en değerli hazinelerini" kocalarına saklamalarıydı. Ancak sevdikleri erkeğin aynı kişi olması dışında her iki kadının da ortak niteliği, kamusal alanda fazlaca ilişkilendirilmemeleriydi. İyi kadın, ekonomik güçlükler nedeniyle çalışsa da bu her zaman, iyi bir kısmet bulana kadar geçim sağlanan geçici ve kariyer vaat etmeyen işlerdi. Kötü kadınsa partilerde, davetlerde sık sık boy göstermekle birlikte neredeyse hiçbir zaman profesyonel olarak bir işte çalışırken gösterilmemiştir. Kadınların kamusal alan içerisindeki bu sınırlı temsillerinde dikkati çeken bir diğer husus da öyle ya da böyle bir iş sahası içinde betimlenen kadınların genellikle alt ve/veya orta kademe işler de konumlandırılırken yönetim kademelerinde neredeyse hiç yer olmamasıydı (Kuruoğlu ve Aydın edtr. 2014:156). Bir Başkadır dizisinde de Meryem yerel, maddi olarak sıkıntılı ama namuslu bir kız olarak resmedilir. Ona göre her genç kız gibi kendisinin de evlenmesi gerekir. Gülan da sigara içer fakat evlidir. Kız kardeşini hem hayat tarzı hem de evlenememesi sebebiyle aşağılar. Kentli hayat sürenler Meryem ve Gülan'a göre doğru yolda değillerdir. Bu düşüncenin sonucu olarak da Peri, Melisa ve Gülbin adeta cezalandırılır. Evli değillerdir, düzenli ilişkileri yoktur, istediği işi istediği şekilde yapamamaktadırlar ve en önemlisi mutlu hissetmezler.

KENTLİ VE YEREL KLİŞELERİ BAĞLAMINDA BİR BAŞKADIR 'DA "ERKEK"

Bir Başkadır dizisinde erkek karakterlerinin sunumu kadın karakterlere göre daha az sahnede ve genellikle kadın karakterler etrafında gösterilmektedir.

Meryem'in abisi (Yasin), askerliğini komando olarak yapmıştır. Bir süre marangozluk yaptıktan sonra gece kulübünde koruma olarak çalışmaya başlar. Ruhiye ile evlidir. İki çocuğu vardır. Yasin, eşinin tecavüze uğradığını bilir ve onu öyle kabul eder. Gece kulübünde çalışırken Hoca'nın kızı Hayrunisa ile karşılaşmıştır. Yasin yaşadığı tüm sıkıntılara rağmen ailesine, eşine bağlı çocukları ile ilgilenen sevecen bir baba olarak karşımıza çıkar. Bazen eşi ve Meryem ile konuşurken sesini yükseltse de genel özellikleri değişmez.

Hilmi ise karşımıza kahvehanede arkadaşlarına Jung'dan bahsederken çıkar. Ali Salih Hoca'nın bulunduğu camiye gider. Hoca, görevinden uzaklaşmaya başlayınca Hilmi karakteri daha baskın bir şekilde karşımıza çıkar. Adeta hocanın görevini modern psikoloji tabirleri kullanarak almaya başlar. İnanç/inanma kavramını açıklarken Jung'dan ve Freud'dan bahseder, bireyleşme meselesi, toplumsal bilinçaltı tabirlerini kullanarak konuşmasını sürdürür. Kahvehanede etrafında topladığı insanlarla, âşık olduğu Meryem ile bu şekilde konuşur. Konuşma üslubu, duygularını ifade etmekte zorlanması, Meryemlerin evini ziyarete delik çorap ile gitmesi Meryem tarafından başlangıçta garipsense de dizinin son bölümünde işler değişir. Meryem de duyguları olduğunu anlar. Bunu göstermek için Hilmi'ye çorap gibi küçük hediyeler verir.

Sinan, Meryem'in çalıştığı evlerden birinin sahibidir. Gülbin sonrasında Melisa ile sevgili olmuştur. Cinsellikten başka bir şey düşünmeyen, arada spor yapan biri olarak karşımıza çıkar. Gülbin onu terk eder.

Spor salonunda Gülbin arkadaşlarına Sinan'ı neden terk ettiğini anlatır. Sinan'ın cinsellikten başka bir şey düşünmemesi, konuşacak bir konu bulamaması yani kişilik olarak eksik olduğunu belirtir. Sinan, annesinden ayrı yaşamaktadır. Annesinin ayağı kırılınca yanına gider ve aslında ilişkilerinin iyi olmadığı anlaşılır.

Yeşilçam melodramındaki geleneksel “konukseverlik, insanlar arası dayanışma, sevecenlik, dürüstlük, yardımlaşma, fedakârlık” olumlu niteliklerdir. Modernlik için de “yozlaşma, her türlü ahlaki değer yok olması, abartılı cinsellik, yolsuzluklarla ve yoksulların sömürsüyle elde edilen kazanç, kıskançlık, haksız rekabet, kendisi gibi olmayanların aşağılanması” nitelikleri atanmıştır (Kuruoğlu ve Aydın edtr. 2014:165). Bu bağlamda kentli erkek temsilcisi olarak Sinan, gününü gün eden, birçok sevgilisi olan, arada spora giden, ailesel ya da iş olarak sorumluluk almadığını gördüğümüz bir karakterdir. Annesinin kolu kırılmıştır fakat Sinan'ı aramaz. Annesi ile komşusu daha çok ilgilenir ve onun baskısı ile Sinan'a daha sonra haber verilir. Bunun tam tersi olarak Yasin ise eşine her anlamda anlayışlı olmaya çalışan, eşi ve çocukları için gece kulübünde çalışan fedakâr, namuslu bir erkek olarak karşımıza çıkar.

Dizide bir diğer erkek oyuncu ise cami imamı olarak görev yapan Ali Salih Hoca'dır. Ali Salih Hoca'nın iki farklı kültür ortamındaki sunumu ise şöyledir: Meryem'e göre Hoca, mahallenin büyüğüdür. Allah onu başımızdan eksik etmesin. Mahallede bir iş yapmadan önce danışılacak yegâne kişi odur. Meryem psikiyatriste gitmeden önce hocadan izin alır. Caiz olup olmadığını sorar. Hocanın, Peygamber soyundan geldiğini düşünür.

Peri'ye göre ise Hoca genç kızların beyinlerini yıkayan, onları aldatan, çoğunluk olan ötekinin en önemli temsilcisidir. Hangi sosyo-kültürel yapı olursa olsun dizideki bütün karakterler için dini/mistik bir otorite kaynağı bulunmaktadır. Meryem'in hastaneye gitmek için icazet aldığı, danıştığı, sözünü dinlediği, kanaat önderi olan “hoca” Peri ve onun arkadaş çevresinde “Şaman” olarak ortaya çıkar. Peri, Meryem'i bu konuda eleştirirken planları arasında arkadaşının gittiği Şaman'a gitmek olduğunu da söyler.

Hoca'nın biz ve öteki karşılaştırması ise camide bulunan çiçekler üzerindedir. Eline bir çiçek alır ve konuşur. “Şunun güzelliğine bak Meryem. Sanki dalından yeni kopmuş gibi nasıl da yapmış insanoğlu görüyor musun? Üstündeki yağmur damlasına kadar. Tayvan'dan geliyor Meyrem. Hava yoluyla bürgün sürer. Gideyim göreyim desen beş vakti tayyarede kılarırsın. Te Tayvan'dan kalkmış gelmiş bizim vazomuzun içine girmiş. Meryem'e çiçeği verir, koparmasını ve koklamasını söyler. Meryem kopmadığını ve kokusunun gelmediğini söyler. Hoca, o çiçeği alır ve Meryem ile diğerlerinin yanına gider. Bahçeden çiçek koparır. Koklayıp koparmasını ister. Meryem yapar. Mis gibi koktuğunu söyler. Yapay çiçeği gösterir ve dizilerde gördüğü dünyadır. Diğeri için Allah'ın topraktan yarattığı dünyadır. Çürür gübre olur toprağa gider. Mis gibi kokar ama dikenleri de vardır. Kırılır, tamir olmaz buruşur, çürür. Dalından kopardığında küser sana. Seveyim desen elinde kalır. İşte bu çiçek biziz. Bize benzer. Sensin, benim, abindir ve hanımı. Bizim gibi topraktan gelir ve toprağa gider. Bunu kabul edenler bu çiçek gibi yaşayacaklar. Boyunlarını bükmesini bilecekler. Kuruyacaklar, buruşacaklar. Buna kanaanlar (yapay çiçeği göstererek) ise bu dünyada cenneti yaşadıklarını sanırken ahirette cehennemlik olacaklar. Hocaya göre Meryem'in yengesi yapay çiçeği gerçek sanmış ve bu yüzden hastalanmış.

Hoca'nın gözünden anlatılan kentli dünyasının özü yapay, samimi olmayan, sonunun mutlaka cehennem azabı olacağı bir dünyadır. O dünyaya dâhil olmadan kendi dünyamızda yaşayıp ölme telkininde bulunur. Bu durumun medya klişesi haline gelmesinin temel sebebini Umay Günay şöyle açıklamaktadır: Türkiye'de çok uzun yıllar devam eden yoksulluk ve yoksunluklar sebebiyle bireylere düşen fedakârlık ve feragat içinde azla bile değil yokla yetinmek, önceleri olumsuz şartlara dayanmak için savunma tepkisi geliştirilmiştir. “Fakirlik ayıp değil!”, “Yamalı olsun temiz olsun!”, “Karnımızın içini kimse görmüyor.” gibi ifadeler daha sonraları zenginliğin insanları kötüleştirdiğine dair bir anlayışa ulaşmıştır. Bu anlayışla yoksulluğu yenme mücadelesinden uzaklaşmıştır. Zenginlik ve refahın insan zekâsıyla oluşturulduğu unutulmuş ve sonsuz bir bekleyişin içine hapsolmuş hayatlar tüketilmiştir. Mahrumiyetler süreklilik kazandıkça, “Yoksulluk ve Yoksunluk Kültürü” diye adlandırdığımız bir çeşit alt kültür oluşturulmuş ve bu kültür kurumlaşmıştır. Bu kültür, fakir ve ezilmiş insanlarda olumlu değerlerin muhafaza edildiğini savunarak zenginliği ve rahatı reddetmiştir. Türk filmlerinde piyango bileti veya miras yolu ile zengin olan kahramanın, insanların çirkin yüzlerini görünce parayı kullanmadan iade etmesi, bu düşünceyi pekiştiren örneklerdendir. Çalışan, üreterek kazanan, sorumluluk sahibi, vicdanlı, dürüst, hedef ve idealleri olan zengin insan örnekleri son elli yıllık edebiyatımızda, tiyatro eserlerimizde ve sinemamızda yer almamıştır. Bu açıdan sanat eserlerimiz incelendiğinde insanlara üretkenlikleri, yaratıcılıkları ve hayatla başa çıkabilmeleri açısından bakılmadığı çok açık olarak görülür. (Günay 2017:29).

Ali Sadi Hoca, imamlık görevinin yanında iyi bir eş ve babadır. Dizinin son bölümünde Ali Sadi Hoca karavanıyla yolculuğa çıkar. Bu yolculuk sırasında yol tarif eden biriyle sohbetinden kızının aslında evlatlık olduğunu öğreniriz.

SONUÇ

Kültür endüstrilerinden biri olan medya gücünü gereksinimlerden almaktadır. Bu gereksinimler, üretimin yapısını, şeklini etkilemektedir. Yerel ve kentli klişesi özelinde klişelerin de varlığını sürdürmesi bunun bir sonucudur. Zira klişe yapısı itibariyle gelenekseldir. Yani geçmiş kuşakların deneyimlerini içerir. Bu deneyimlerin sergilendiği alanlardan biri de sanal ortamdır. Kendinden önceki sözlü ve yazılı kültür ortamından beslenen dijital çağ ürünü olan sanal kültür ortamı ziyaretçilerine mekân ve zaman sınırı olmayan bir ortam sunar. Bu çevrimiçi ortamlardan biri de Netflix adlı internet sitesidir. Sanal ortamda ziyaretçilerine yerli ve yabancı film/dizi ve belgesel sunan Netflix son dönemde tercih edilen önemli sitelerden biridir. Bu yapı içerisinde 8 bölüm yayınlanan Bir Başkadır dizisi uzun süre en çok izlenen diziler arasında yer almıştır.

Bir Başkadır, farklı sosyo-ekonomik yapıdaki insanların yer aldığı bir dizidir. Sanal ortamda orijinal dizi, örnek olması gereken bir eser ve Türkiye gerçekleri olarak değerlendirilen dizi yukarıda da ifade edildiği gibi aslında Türk sinema klişeleri ile şekillenen bir dizidir. Kentli ve yerel ayrımının inanç, cinsellik, giyim/kuşam, yaşadıkları yer, aldıkları isim, sosyal aktiviteleri, bağlamında görmemiz mümkündür. Genel olarak olumsuz sayılabilecek nitelikler kentli dünyasında yaşanmaktadır. Dizide yerele ait kahramanlar kendi çevrelerinde kaldıkları sürece Ali Sadi Hoca'nın dediği gibi toprak çiçeği oldukları sürece mutludurlar.

Bireysel farklılıkların göz ardı edildiği kentli ve yerel klişelerinde karakterler kendi yaşadıkları çevreden çıkmaz/çıkamazlar. Tek tip yerel olmadığı gibi tek tip kentli de yoktur. Bu bağlamda Melisa karakteri ve Hilmi karakteri bu durumun kısmen de olsa temsilciliğini yapmaktadır. Melisa, Peri'ye insanların doğdukları yerlerin kaderlerinde etkili olduğunu, insanları buna göre değil de karakterlerine göre değerlendirmesi gerektiğini, insanlara kendi olma fırsatı verilmesi gerektiğini vurgular. Peri bu durumu kabullenmeye başladığı noktada huzuru da yakalamıştır. Hilmi ise adeta Ali Sadi Hoca'nın bıraktığı boşluğu Jung, Freud gibi bilim adamlarından alıntılar yaparak doldurmaya çalışır.

Bilinçaltımızdaki kentli ve yerel klişeleri de medya aracılığı ile yüklenen zincirlerdendir. Bu durum yine medya aracılığıyla değiştirilirse birbirinden farklı sosyal grupların kendinden farklı olanlarla kısıtladıkları etkileşimi yeniden değerlendirmeye imkân sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (2011). Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi. Çev. N. Ülner. M. Tüzel. E. Gen. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Kuruoğlu, H. ve Aydın, B. (Edt.) (2014). Toplumsal Cinsiyet ve Medya. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Özdemir, N. (2015). Medya, Kültür ve Edebiyat. Grafiker Yayınları. Ankara.
- Günay, U. (2017). Türk Kültürüne Eleştiri. Akçağ Yayınları. Ankara.
- Zijdeveld, A. C. (2010). Klişelerin Diktatörlüğü. Çev. K. Canatan. Açılım Kitap Yayınları. İstanbul.

İnternet Kaynakları

(<https://www.comparitech.com/tv-streaming/netflix-subscribers/> 13.4.2021 11 46).

"Netflix, 9 içeriğini Devletlerin Talebi Doğrultusunda Yayından Kaldırdı", <https://www.webtekno.com/netflix-9-icerik-yayindan-kaldirdi-h85351.html> [02.03.2021] 15:17

<http://www.lugatim.com/s/Kli%C5%9Fe> 19.04.2021